

Conviure i treballar junts

Introducció

El document *Conviure i treballar junts* és l'aportació del Consell Escolar de Catalunya a la Jornada de reflexió de l'any 2006 i pretén contribuir al debat amb un seguit de reflexions, constatacions i dubtes que es plantegen en el món educatiu en relació amb la convivència.

El Consell Escolar de Catalunya reuneix sensibilitats i visions diverses que en alguns aspectes semblen ben allunyades. Aprendre a conviure i a treballar junts implica també la recerca de solucions en les quals tots ens hi sentim representats. Per tant, aquest document és fruit del debat de persones que des de posicions diverses han cercat punts en comú.

En tenim molts de punts en comú pel que fa a la finalitat de conviure i treballar junts, i els resumim en el document organitzats en tres gran blocs i un annex. Els blocs parteixen dels aspectes més individuals fins als més socials. El primer bloc tracta dels aspectes més personals de la convivència, el segon bloc fa referència als aspectes més institucionals del centre educatiu i el tercer bloc es refereix a l'entorn social. La separació en blocs només serveix com a referent analític, ja que cal insistir que l'abordatge de millores de la convivència s'ha de plantejar d'una manera global. Finalment, l'annex tracta de la resolució dels conflictes en la persona, el centre i la societat i és una visió transversal als tres blocs esmentats anteriorment.

S'ha fugit conscientment de qualsevol complaença en aquelles experiències de convivència esperançadores que hi ha aquí i allà, que es mantenen i augmenten, i que fan dels nostres centres educatius llocs de trobada, de compromís de viure en comú. Tampoc, en sentit contrari, no es volen exagerar les pors i les situacions d'enfrontament, tot i que no s'han amagat. Una bona convivència necessita treball entre tothom per fer més reals les primeres i més estranyes les segones.

Com que parlem de centres educatius i d'educació, en tot el document insistim que a conviure i a treballar junts se n'aprèn i, per tant, que ens queda un bell camí per recórrer. I això ens engresca i ens uneix.

1. Treballar junts per a la convivència com a persones

La convivència és una característica pròpia de les persones. És per això que la primera dimensió que abordem per a l'objectiu comú de conviure i treballar junts és la personal. El concepte de persona està relacionat amb els espais individuals propis i alhora inclou aquells que configuren la seva dimensió social. Personal no vol dir que plantegem espais aïllats. Ningú és una illa.

L'entorn familiar apareix com a fonamental en l'educació per a la convivència pel seu paper rellevant en la formació personal. Per tant, insistim en el treball de **la relació entre família i escola**. I ho és des de la perspectiva més personal, perquè és en l'entorn familiar on es fixen inicialment els primers hàbits de convivència d'una manera vicària, és a dir, a partir dels models que s'observen i es viuen, i així s'interioritzen en forma d'una base i un aprenentatge emocional que influirà, i molt, en el desenvolupament com a persona social. L'educació de les emocions en els primers anys de la nostra vida condiona en un alt grau les relacions socials que els infants desenvoluparan a l'escola.

Per tant, el ja conegut símil de la motxilla que porta l'alumnat ens indica fins a quin punt és necessari un treball educatiu conjunt, coresponsable, entre la família i l'escola. A la motxilla l'alumnat hi porta les seves capacitats, però també els hàbits emocionals i racionals que ha après dels models familiars i del seu entorn proper. Primerament, la manera de veure's a si mateix davant dels altres. Les atribucions, és a dir, allò que pensa sobre ell mateix, li atorguen la possibilitat de creure en les capacitats pròpies i augmenta, si són positives, també les seves expectatives.

Però, continuant amb el símil, és tan important la motxilla com el mapa que hi portem i que ens orienta. Sobre el mapa marquem la direcció, les expectatives, el full de ruta imprescindible per a qualsevol que faci camí. Per a la convivència cal tenir en compte aquests aspectes i cal treballar-los adequadament.

Hi ha notables experiències afavoridores d'aquesta relació entre família i escola, com són les escoles de pares, l'increment de les relacions entre tutors i famílies o la participació dels pares en algunes activitats dels centres, les quals tractarem a bastament en els apartats organitzatius i d'entorn escolar. Per ajustar les expectatives de convivència de tots i totes, cal, amb el suport de tothom, mantenir, aprofundir, millorar i reforçar les experiències de treball conjunt perquè són essencials.

Juntament amb aquests aspectes positius, constatem també amenaces. La **sobreprotecció dels infants i els joves** en l'entorn familiar, i a vegades social, deixa els infants i els adolescents sense hàbits emocionals i personals adequats per relacionar-se d'acord amb el seu desenvolupament. El desconcert de l'educació és una part del desconcert social per constatar clarament els límits en alguns comportaments o desigs personals que ens imposa la realitat de la convivència amb

els altres. L'**individualisme**, en plantejar exclusivament les necessitats pròpies sense tenir en compte les dels altres, en buscar la solució individual sense cap visió social, és desgraciadament un comportament massa habitual. Els **estereotips socials**, formats a partir de l'observació dels comportaments i pensaments de l'entorn més immediat, prenen cos i presència justament en el moment que l'alumnat entra en relació amb els altres. Aquests estereotips són alguns dels elements o causes que creen la marginació a través de comportaments d'exclusió o de selecció que tenen conseqüències tan greus com els comportaments xenòfobs, sexistes, classistes... És preocupant també la tendència a la **judicialització excessiva** dels conflictes de relació, en comptes de buscar a primera instància la solució a través d'acords dins el centre educatiu.

Pel que fa a la convivència, la motxilla i les expectatives, el full de ruta, no només els porta l'alumnat, també els porta la institució mateixa, el centre educatiu, i cada un dels pares i mares i el professorat. És per això que la millora de la convivència escolar, la construcció d'un espai en què puguem conviure i treballar junts, necessita sens dubte **la implicació personal de tots i totes**, i no solament de l'alumnat. Les escoles són institucions que també han d'aprendre.

Per tant, són cabdals en el treball personal **el coneixement i el reconeixement de la diferència**. Nosaltres ens relacionem, convivim i treballem des d'allò que som ara i aquí, un conjunt d'aptituds i desenvolupaments cognitius, emocionals i de comportaments. Conèixer implica un marc de comprensió; reconèixer indueix a una **acceptació i implicació emocional** que es manifesta en unes accions concretes, en comportaments. Aprendre a conviure i treballar junts es fa des de tots aquests vessants d'una manera integrada. Al centre educatiu no només s'aprèn a viure, es viu. L'escola és vida i la millor manera d'aprendre és fer de les nostres escoles llocs on realment es visqui. I quan diem aprendre a conviure volem dir aprendre a educar-se emocionalment, per tant, a motivar-se, a implicar-se, a esforçar-se, a canviar...

Des del punt de vista personal, la convivència implica una **bona comunicació intrapersonal i interpersonal**. Molt sovint experimentem la riquesa personal que ens aporta una bona comunicació, que ens fa sentir units amb els altres. La convivència és diàleg honest i sincer amb un mateix i amb els altres. I això no s'aconsegueix només amb bona voluntat; cal afegir-hi esforç i aprenentatge.

També detectem les conseqüències negatives que comporta una mala comunicació. Hi ha un nombre important de problemes que tenen les seves arrels en una mala comunicació: malentesos, generalitzacions, estereotips socials que marginen, tocar punts febles, dificultats d'expressió, espais desfavoridors. És tot un repte social i educatiu fer possible una comunicació de qualitat. La competència emocional bàsica a desenvolupar és **l'empatia**, és a dir **posar-se en el lloc de l'altre**. I no és quelcom nou, ja que en la nostra cultura és prou conegut allò de "no vulguis per als altres allò que no vols per a tu mateix".

Els canvis són naturals a les persones i a les societats. Ambdues s'adapten als canvis i milloren quan hi donen respostes efectives. L'evolució va lligada a aquesta adaptació que millora la capacitat de l'organització per respondre als canvis que han aparegut. En els centres, la complexitat de les relacions ha augmentat. Això provoca que les formes de convivència que normalment hi funcionaven ara es demostrin insuficients.

La creixent heterogeneïtat de les persones, cadascuna amb la seva motxilla cultural i social, comporta la necessitat de millorar les eines que tenim per a la convivència en els centres. Per exemple, **l'arribada entre nosaltres de persones immigrades** d'altres geografies, amb altres llengües, amb altres cultures socials i religioses, ha augmentat l'heterogeneïtat i, per tant, no podem resoldre aquesta situació amb eficàcia sense unes eines més potents. Els nouvinguts han de ser benvinguts. I per a nosaltres, com a persones (l'alumnat, el professorat, els pares i les mares i els agents educatius) i com a institucions educatives, això ens planteja nous reptes i desafiaments. És una oportunitat de millora i de crear nous espais per a una relació i una convivència positives.

Ni de bon tros l'heterogeneïtat és un tret exclusiu de la immigració. L'heterogeneïtat no és una qualitat personal sinó d'agrupament. Tu, jo i els altres no som heterogenis respecte a cadascun de nosaltres. En el grup hi ha heterogeneïtat, i la diversitat és una característica pròpia de totes les comunitats socials. No són possibles una bona educació i una bona convivència sense oferir un espai educatiu a cada alumne perquè es pugui desenvolupar. Cal enfocar la tasca sobre la base, no de les persones diverses, sinó de la diversitat en el col·lectiu. Donar resposta grupal a aquesta diversitat no hauria d'implicar destruir les diferències, sinó fer-les integrables. Per tant, ens definim a favor de grups socials que acullin a tothom.

I cal remarcar que no ho definim com una actuació passiva. Tots sabem que aprendre implica activitat i, per tant, volem dir que **tot noi i noia ha de trobar el seu lloc en la convivència**. Tots ens hem de sentir acollits i alhora tots som responsables de ser acollidors. La convivència es crea cada dia en els actes, les paraules, els pensaments i les emocions de cadascú. La convivència no és solament un resultat; és sobretot una construcció, un procés. Aprenem a convidaure convivint.

2. Conviure i treballar junts al centre educatiu

L'escola és un institució basada en les **relacions interpersonals**; arreu i sempre presenta una forta càrrega de relacions entre individus clarament diferenciats i identificats per estaments. Alumnat, família, personal docent i no docent es proposen objectius i objectes de treball definits, interdependents i compartits solidàriament; cadascú avalua les consecucions amb criteris que, sovint, es basen en interessos i perspectives diferents.

La "*convivència i el treball*" al **centre educatiu en el seu conjunt** no es pot analitzar ni valorar-se sense tenir en compte l'actuació tant independent com complementària i solidària d'aquests tres elements: alumnat, família i tots els qui treballen al centre.

"*Conviure i treballar junts*" són accions que, en el marc escolar, fan referència, d'una manera especial, als **alumnes i les alumnes** com a persones iguals en la seva dimensió social i diferents en la individual. L'alumnat, a més a més, interactua en diferents situacions i moments, amb el professorat i amb tots els membres de l'àmbit familiar.

Però "*convivència i treballar junts*" en el context escolar i educatiu afecta també el **personal docent i el no docent** en les relacions personals i professionals amb la resta de col·legues, com també en les que han de mantenir amb l'alumnat i la família, fins i tot amb l'administració i el sistema educatiu mateix.

Cal tenir present també la incidència de les actuacions dels **pares i les mares** en el "*convivència i treballar junts*" a l'àmbit escolar i educatiu. Les relacions que els pares estableixen entre si, amb els seus fills i filles (alumnes al centre educatiu) i amb el professorat condicionen sovint no només les actuacions escolars sinó també els seus resultats.

2.1. La "*convivència i el treball*" del centre educatiu en el seu conjunt

Els objectius i continguts de la convivència i del treball escolar poden esdevenir objecte de diverses situacions que poden anar des del consens fins a l'enfrontament, passant per totes les possibles actituds i comportaments entre els estaments implicats. Els diferents **referents, experiències i interessos** que motiven el fet educatiu en cada cas estan a l'arrel de tot tipus de relacions humanes.

Identificar i definir, mitjançant el diàleg i amb el màxim consens, **quins, què, com, quan, per què i per a què s'ha de treballar junts** afavorirà el coneixement mutu de les identitats i les diferències i, alhora, propiciarà un millor clima per a una convivència rica. El coneixement i l'acceptació de les diferències, com un fet positiu i normal, afavoreix la convivència i trenca els estereotips.

En les últimes dècades **els conceptes de centre educatiu i treball escolar han canviat** considerablement. Entre altres consideracions, hem deixat enrere una educació més academicista que segregava, i fins i tot discriminava, els alumnes i les alumnes que no s'adaptaven a les seves exigències, per fer una selecció que incrementava així les expectatives personals i professionals i les diferències amb aquells que arribaven als nivells superiors del sistema educatiu. Avui, l'estudi i el treball a les aules no comporta, amb el mateix nivell de garantia que abans, l'assoliment de les il·lusions i expectatives que es generen en un món on l'educació es viu i és presentada com una inversió de futur. La incertesa en el futur, la inadaptació tant personal com social, la desconfiança en el sistema, la competitivitat entre persones i institucions, generen frustració personal i reaccions socials que poden esdevenir conductes antisocials i, excepcionalment, violentes.

Cal tenir en compte que tots els **elements que intervenen en la convivència** (econòmics, socials, religiosos, lingüístics, culturals, etc.) actuen com agents d'identitat i de diferència, com a prototips de referència i com a models a aconseguir. Tots aquests elements, amb els seus canvis i ubicacions en diferents contextos, es reflecteixen a l'escola. Els centres educatius són el reflex de l'homogeneïtat o l'heterogeneïtat dels barris en què estan situats: poblacions petites o rurals, grans ciutats, barris industrialitzats o residencials.

Creiem que aquests **entorns** mantenen una alta correlació d'influència amb els nivells de convivència als centres. En els centres on les relacions són més directes i senzilles sembla que la convivència és més fàcil. Les escoles d'entorn rural, potser per donar cabuda a tota la diversitat d'alumnes i ser la reproducció real del seu context, obtenen millors resultats en tots els sentits, tant acadèmics com de convivència, que els centres escolars urbans amb grups d'alumnes més semblants com a reflex d'un context més homogeni. A les ciutats hi ha hagut grans canvis en les relacions socials que el centre educatiu encara ha d'integrar i donar-hi resposta educativa.

Acceptar **que el centre educatiu és vida i que forma part de la vida social i individual** comporta fer del centre una comunitat amb dimensions socials i polítiques. Cada un dels estaments i persones que la formen fa valer els seus raonaments, emocions, sentiments, interessos i valors per a la gestió democràtica de la convivència i dóna coherència general al treball de tots els qui hi intervenen. L'escola ha de ser l'ocasió i l'espai sistemàtics per a la convivència, on els alumnes i les alumnes aprenguin a conviure d'una manera democràtica i a resoldre els seus conflictes pacíficament, és a dir superant les tensions socials mitjançant el diàleg i la negociació.

2.2. El “conviure i treballar junts” de l'alumnat

L'alumnat ha de trobar al centre educatiu l'espai natural per a la convivència i la *metaconvivència*, o sigui, per a la reflexió i, alhora, la pràctica educadora sobre la convivència mateixa. És per això que l'**organització escolar** s'ha d'orientar no només

a la consecució dels objectius d'aprenentatge que defineixen les àrees acadèmiques tradicionals (llengües, matemàtiques, ciències, visual/plàstica, etc.), sinó també a afavorir explícitament la convivència i el clima de treball individual, cooperatiu i solidari.

El horaris, els espais, els continguts, les metodologies, els criteris d'avaluació haurien de tenir present no només les necessitats, situacions i ritmes en els aprenentatges, sinó també les característiques personals que condicionen o incideixen en la consecució de la integració de tot l'alumnat en un bon clima de convivència global i de treball col·lectiu.

La classificació, l'agrupació i la promoció d'alumnes són decisions organitzatives que comporten conseqüències serioses i transcendents en la convivència i el treball. Els alumnes i les alumnes no són ni homogenis ni heterogenis; són persones. L'assignació a un o a un altre grup en funció d'un criteri determinat fa que el grup resultant sigui més o menys homogeni o heterogeni en relació amb el criteri d'agrupació. És el grup qui es defineix com a homogeni o heterogeni en relació amb un únic criteri; mai, l'alumne. L'alumne i l'alumna situats en qualsevol tipus de grup han de ser tractats com a individus que necessiten desenvolupar entre els seus companys (sempre diferents a ells) actituds i hàbits de convivència; que necessiten donar i rebre ajuts i suport en la realització del seu treball escolar.

Les **conductes a favor i en contra de la convivència o el clima de treball** es manifesten en formes i direccions diferents. Des d'actes de solidaritat i col·laboració desinteressada fins a agressions de tot tipus als companys i, fins i tot, als educadors; des d'ajut i suport fins a conductes que interfereixen el propi treball, el dels companys i el del professorat; des d'un escrupolós compliment de les normes i pautes de comportament fins a transgressions conscients i reiterades contra les normes de disciplina establertes. Atès que aquestes manifestacions incideixen (per bé o per mal) en el clima de treball i, a més a més, poden ocasionar conseqüències positives o negatives en el desenvolupament educatiu dels infants i els adolescents, cal un treball constant per incrementar els comportaments favorables i disminuir els negatius. Cal insistir en aquest punt en la importància de l'educació emocional, que aportarà eines efectives per aconseguir els objectius fixats

La implicació i la participació dels alumnes i les alumnes en tots els centres, especialment en els de secundària per la seva edat, i en els temes que fan referència a la convivència i el clima de treball, estan directament relacionades amb les seves actuacions personals i amb el grau de responsabilitat que han adquirit i que els correspon. En una orientació educativa que consideri l'alumne com a persona gestora i responsable de la pròpia *vivència* (conjunt d'experiències vitals), l'organització escolar no només ha de permetre la participació de l'alumnat, sinó també implicar-lo en la gestió i la valoració de les pautes, normes, decisions i resultats que fan referència a la convivència de tot el col·lectiu.

2.3. El “*convivre i treballar junts*” del personal docent i del no docent

Creure en l'alumne, en les seves possibilitats educatives i d'aprenentatge, és la condició prèvia a la confiança de l'alumnat en el professorat. La falta de confiança mútua entre professorat i alumnat afecta seriosament la convivència escolar.

El professorat, des del **seu mestratge**, està cridat a oferir als pares i a les mares, als alumnes i a les alumnes, l'exemple de convivència personal i professional. Sense aquesta base, és difícil transmetre a l'alumnat les pautes i models que es proposen en el marc de l'actuació educativa. L'equilibri emocional del professorat li donarà eines per afrontar educativament les conductes d'alguns alumnes i d'algunes alumnes que, sovint, esdevenen provocacions, més o menys explícites, a l'educador. Administrar i mesurar la resposta educadora del professorat, en el temps i en la intensitat, pot representar un bon exemple tant per al provocador com per als espectadors. Tot el que fem i com actuem educa, molt més enllà del que diem que s'ha de fer.

El **paper educador** dels professorat ha experimentat un gran canvi en les últimes dècades. L'allau de demandes que l'escola rep, i que es dipositen com a **delegacions en el professorat** provinents no només de les famílies sinó de molts estaments socials, polítics, professionals i culturals, sovint no es pot assumir i es perceben, en el marc de la més estricta responsabilitat professional, com a excessives. El centre educatiu, com a institució social i educativa, ja no té clar de què ni davant de qui cal donar comptes, i el fet de no poder abraçar-ho tot genera, amb més freqüència que la desitjada, alts nivells de frustració. Cal, doncs, aclarir els papers de tots aquests estaments, especialment el de la família, en relació amb el centre educatiu. El professorat, les famílies i la resta d'àmbits socials han de reconèixer les seves mancances per entendre's i, a la vegada, confiar en les possibilitats educadores mútues assumides per cadascú en el seu propi marc i dimensió.

L'**actuació docent** es mou entre la necessitat d'establir i mantenir un ambient d'ordre i de treball habitual, sistemàtic i generalitzat a l'aula i, a més, un clima de convivència, col·laboració i fluïdesa en les relacions personals.

Les manifestacions de **relacions personals i professionals** bones o dolentes entre el professorat, entre aquest i el personal no docent, i entre tots plegats i les famílies, són percebudes pels alumnes i les alumnes com a model i referent de les seves actuacions vers els propis companys.

2.4. El “*convivre i treballar junts*” dels pares i les mares

La família és el **primer i més important àmbit educatiu** de la persona, sobretot en allò que fa referència a la creació d'hàbits de convivència.

La relació entre la família i l'escola, si més no per **unificar criteris i compartir estratègies** d'actuació, és fonamental; el diàleg i la confiança mútua resulten un model a seguir en el tracte amb els companys i, a la vegada, constitueixen una bona oportunitat per al coneixement de l'alumne i facilitar tant la prevenció com la reparació en el cas dels possibles problemes de convivència. La relació entre la família i l'escola està motivada, amb gran freqüència, per situacions conflictives. Família i professorat actuen sovint com a contrincants i no com a cooperants davant l'educació dels fills/alumnes. Cal que la relació de la família amb el centre educatiu sigui més estable i vinculada a la vida diària de l'alumne al centre.

En la **relació** família-escola, quan només es fa seguint la llei i no com a producte d'una necessitat definida pel centre, s'han detectat sovint reaccions defensives per part de cada estament i s'ha generat desconfiança mútua. La pràctica institucional ha funcionat irregularment i amb moltes dificultats. La institucionalització era necessària, però ha estat tèbia i poc exigent. La veu dels pares i de les mares a l'ensenyament no sempre és prou escoltada; les seves realitats i disponibilitats d'intervenció sembla que no aprofiten les oportunitats i els instruments de participació que la legalitat vigent els facilita.

Caldrà que el professorat treballi per implicar més els pares i mares en els temes educatius comuns, i no només limitar les relacions a les entrevistes per parlar dels fills en particular. La implicació de les famílies s'ha de treballar al centre i des del centre per efectuar una reflexió col·lectiva conjunta. Val la pena aprofundir en la tasca de les escoles de pares i mares en aquest àmbit. En qualsevol cas, la relació entre la família i el centre educatiu hauria d'anar més enllà del que estableix la normativa derivada de l'Administració.

Les **expectatives de les famílies** d'avui són molt altes i quan els fills no hi responen se senten frustrats. S'ha de facilitar el diàleg per trobar la sintonia entre les expectatives de les famílies i la resposta de l'escola i a l'escola; i, en cas de desacord, evitar que la convivència se'n ressentixi.

2.5. Pautes per conviure i treballar junts al centre educatiu

L'organització i el funcionament escolar hauran de tenir com a punt de referència, no només els objectius i els continguts més acadèmics del currículum, sinó també els elements i activitats que ajudin a desenvolupar les habilitats socials i les vivències col·lectives que consolidin la convivència. En relació amb el Pla d'Acció Tutorial, s'hauria d'elaborar un *Pla de Convivència* que inclogués la identificació i l'anàlisi dels factors de risc i de conflicte derivats del context del centre i de les característiques de l'alumnat i de les famílies, i també dissenyés les mesures preventives i d'intervenció tant en els àmbits formals de l'aprenentatge com en els informals, extra i paraescolars.

El *Pla de Convivència* ha de donar cabuda, d'una manera especial, a tot allò es refereix a l'**educació emocional**. La programació de l'educació emocional hauria d'ajudar a identificar i utilitzar positivament els sentiments i les emocions, tant les pròpies com en el cas dels altres.

Per una altra part, l'**educació per a la ciutadania** ha de ser inclosa en una programació que promogui en els alumnes el seu desenvolupament d'acord amb valors i principis bàsics com la justícia, la pau, el respecte mutu, el diàleg i la solidaritat.

Tot i així, no es poden minimitzar **les amenaces a la convivència** derivades de les manifestacions que es fan de certes diferències; no es poden obviar els neguits que sorgeixen en la convivència derivats de la pretensió de fer prevaler unes diferències per sobre d'altres, les diferències dels uns per sobre les dels altres. Educar, doncs, comporta conèixer, acceptar i valorar com a positiva la diferència i integrar-la en el marc i el funcionament escolars; una pedagogia que tracti d'igual manera el que no és igual ignora la realitat i afavoreix un tracte desigual i injust.

Per tant, cada alumne, com a persona diferent, haurà de poder trobar en el sistema educatiu la **satisfacció de les seves diferències, situacions, necessitats i interessos personals**, en un ambient que afavoreixi les relacions i la convivència humanes, amb la garantia de poder realitzar el seu treball escolar en un clima de col·laboració i respecte mutu. El centre educatiu, com a institució social i educativa, haurà de promoure les polítiques i models organitzatius que afavoreixen el desenvolupament integral de l'alumne.

La convivència es construeix cada dia i ha d'impregnar l'aprenentatge de **totes les àrees i activitats** del centre. L'educació en valors es traspua i es viu en tots els àmbits del centre i, per tant, tot el professorat n'és responsable. L'educació emocional ens en dona les eines.

Amb la complicitat i col·laboració educativa de pares i educadors s'hauria de promoure, **més enllà de l'aprenentatge formal**, espais, escenaris i situacions per conviure junts, programant activitats que propicien el desenvolupament social dels alumnes i les interrelacions personals en situacions informals, d'espontaneïtat i llibertat, com ara colònies, festes, sortides, activitats de pati, treballs en grup, activitats conjuntes de petits i grans o d'alumnes, pares i mestres, etc. L'exemple de convivència s'ha d'ampliar a tots els adults que treballen al centre i a tota la comunitat educativa.

El paper de l'**Administració**, en l'àmbit de la convivència, hauria d'ajustar la dotació de recursos al context dels centres i a les necessitats dels que hi treballen. Podem destacar, entre d'altres, la formació del professorat, l'adequació de les ràtios per grups d'alumnes, el suport a l'acció tutorial i a l'orientació, la implicació dels consells escolars, la creació i la coordinació d'òrgans i professionals especialistes que

incideixen en l'entorn, la supervisió i orientació directa dels funcionaris responsables, i, finalment, la creació i exigència de compliment d'un codi deontològic en el tractament social en els mitjans de comunicació de tot el que fa referència als menors, dins o fora de l'àmbit escolar.

3. Iniciativa i compromís social per a la convivència

El centre educatiu no és una institució tancada en una bombolla asèptica flotant a l'espai social; és una institució social oberta a tothom i, en conseqüència, receptora de tot tipus de personalitats, identitats i diferències. A l'escola hi arriba i de l'escola en surt tota la riquesa de ciutadans; ciutadans de tots els colors, ètnies, religions, llengües, països, famílies...; ciutadans amb tot tipus d'antecedents, característiques, expectatives, possibilitats i mancances....

El centre educatiu és la institució social on els ciutadans són atesos per tal que, millorant, continuïn conservant aspectes de la seva individualitat; canviant, siguin respectats tal com són; promovent la seva integració social, manifestin al seva identitat. El centre educatiu és la institució social on s'ha de fer possible, a partir d'allò que el ciutadà és ara, el que vol arribar a ser.

El centre educatiu és la institució social que, acceptant i incorporant al seu si tot el que de bo i de dolent hi ha a la societat de la qual forma part, manté al llarg dels temps el compromís de treballar amb tots els qui, generació rere generació, curs rere curs, hi arriben.

Treballar plegats al centre educatiu vol dir conviure i aprendre dels altres i amb els altres; vol dir tenir en compte els antecedents i contextos personals, familiars i socials; vol dir que, a partir de situacions, actuacions, possibilitats i dificultats que es generen en el marc escolar, es convisqui a través de comportaments i actituds de socialització positius per a tothom.

Així, doncs, presentem la societat com el lloc on tots plegats convivim i aprenem; on el centre educatiu és una institució oberta a tothom sense exclusions, que sovint és vista i presentada com a causa i conseqüència de la manera de fer de l'alumnat i que, com a institució educativa, està compromesa amb tots els ciutadans i ciutadanes en l'assumpció de la seva història i la millora del seu futur.

3.1. La societat on convivim i aprenem

Com a societat ens referim al conjunt de persones que vivim segons uns valors i lleis comunes. Com a persones ens desenvolupem en el marc de la família, del municipi,

del lloc del treball; com a persones interactuem amb tots els que conviuen i comparteixen aquests escenaris i marcs de relacions.

Aquestes relacions, establertes entre persones, es produeixen i es manifesten amb infinitat de possibilitats: des de la coincidència de les parts fins a la divergència; des de l'acord al desacord; des de l'acceptació a l'enfrontament i el rebuig. Aquestes relacions, però, podem establir-les a partir de valors personals i socials que afavoreixin la convivència.

3.1.1. Diferents tipus de manifestacions en les relacions humanes

Els fenòmens relacionats amb la convivència dels ciutadans (tant quan esdevé positiva com negativa) són manifestacions de caràcter social (es dona entre persones) i de caràcter psicològic, sobretot amb tota la seva dimensió emocional (com a comportament atribuïble a l'individu). No és estrany que hagi estat la convivència un dels temes més freqüents i importants en l'àmbit de la societat de la informació i la comunicació.

La convivència és un fenomen social que es dona **als centres educatius i més enllà de les aules**. La convivència es realitza com a manifestació de determinades actituds en les relacions nacionals i internacionals; en les relacions polítiques i econòmiques; culturals i religioses; ètniques i lingüístiques; en les relacions ciutadanes, escolars, familiars i personals; a l'àmbit públic i al privat; al món social i individual. La convivència reflecteix valors i contravalors propis tant de persones físiques com de persones jurídiques, tant d'individus com de grups d'individus. És per això que no reeixim sempre en la convivència i que a vegades es manifesten desajustaments que poden arribar, fins i tot, a la violència física, cultural o estructural.

És per això que les actituds que promouen la convivència, com també aquelles contràries, es manifesten amb diferents tipus; **tots ells afecten**, d'una manera o d'una altra, **l'entorn del centre educatiu**.

Tot i admetent que les actuacions humanes basades en **els sentiments d'ajut i de bona entesa** predominen sobre les actuacions d'enfrontament i de violència, no podem deixar de fer esment en la nostra societat a manifestacions de falta de convivència en diferents graus.

Volem afirmar que les relacions de convivència establertes en els **àmbits socials i polítics** de la nostra societat democràtica són un guany del qual ens en podem sentir orgullosos. Una democràcia que cal aprofundir i defensar davant de conductes basades en l'insult, la calúmia, les baralles, el menyspreu, la burla pública, l'exclusió, la prepotència, la desqualificació personal, la imposició de les idees pròpies o el menyspreu de les de l'adversari polític. Cal que l'escola formi ciutadans per tal que en la política s'ofereixin i es defensin els valors democràtics de respecte, diàleg,

cooperació, solidaritat, pau; per tal d'evitar i lluitar contra qualsevol abús del poder social, polític, econòmic, militar...

Les relacions **econòmiques i laborals** s'estableixen per tal de garantir un desenvolupament i un benestar humà generalitzat, solidari i suficient per a tothom. Podem valorar el grau de benestar general de la nostra societat com una de les conquestes fonamentals que tenim com a poble; benestar que cal encara assegurar en sectors marginals de la nostra societat. És per això que és un atemptat a la convivència que afecta aquestes relacions quan es basen en la confrontació d'interessos, en la defensa dels quals una de les parts, la més poderosa, opta pel domini i la prepotència i obliga l'altra part a situacions d'impotència, submissió i indefensió. A vegades el xantatge, l'explotació, el "mobbing" o l'assetjament moral al treball són manifestacions d'abús de poder en l'àmbit de les relacions.

En l'**escenari urbà i cívic**, podem mostrar una infinitat d'activitats culturals i socials que fan possible la vida a la societat i que faciliten el desenvolupament i bon funcionament de les institucions i de les persones. Això no ens pot fer abaixar la guàrdia en la defensa de la convivència i cal fer front, amb valentia i sense renunciar mai a una actuació dins el marc de les lleis democràtiques, a certes manifestacions de comportaments incívics i agressius, de racisme i, a l'extrem, de terrorisme en totes les seves variants.

En el **món escolar**, l'educació per a la convivència ha esdevingut una finalitat indiscutible per a tots els centres educatius. És per això que, amb totes les dificultats que hi hagi, cal estar satisfets dels esforços perquè tots els nois i noies tinguin el dret i el deure a ser escolaritzats fins als 16 anys i que l'escola aculli tothom, amb independència de la renda econòmica de la família, del seu origen social i cultural o de si forma part de la nostra societat des de fa temps o és un nouvingut d'altres terres, a vegades ben llunyanes. Aquesta escolarització es fa afrontant amb decisió aquells aspectes que dificulten la convivència i que preocupen a la comunitat educativa: malmetre béns mobles i immobles, indisciplina, maltractament entre iguals i manca de respecte en les relacions entre professorat i alumnat.

L'àmbit **familiar i domèstic** és l'hàbitat on els fills i les filles conreen i construeixen la seva educació emocional, els sentiments i les actituds més profundes i permanents i, a la vegada, adquireixen els models més influents per a l'actuació en tots els àmbits de la seva vida. Per això cal remarcar la transcendència que té per a la convivència l'educació en l'àmbit familiar. Cal, per tant, també en els plantejaments educatius, abordar les temàtiques que, encara que no siguin generals, són prou presents en el nostre entorn social com la violència domèstica, de gènere o de maltractaments a menors.

Totes aquestes manifestacions es donen a l'entorn dels alumnes i les alumnes que, com a ciutadans i aprenents, hi tenen un punt de referència en les seves actuacions i,

a la vegada, en el cas de conductes positives, un estímul per reafirmar-se en principis i actituds pròpies dels millors ciutadans possibles.

3.1.2. Possibles causes socials que intervenen en contra de la convivència al centre educatiu

Els actes i hàbits de convivència o del seu trencament són viscuts i exercits per les persones d'una manera individual i aïllada o d'una manera col·lectiva. L'origen dels factors o desencadenants que generen aquestes actuacions pot situar-se en els mateixos àmbits en què es manifesten: el context social i polític, l'econòmic i laboral, el cívic i urbà, l'escolar i el familiar...

Des de totes aquestes "instàncies" es generen causes, factors o models que incideixen en l'educació de la convivència dels nens, joves i adolescents. Però a l'entorn escolar i al centre educatiu resulta complex i difícil l'anàlisi, el diagnòstic i el tractament de les causes socials.

Podem assenyalar que es donen unes causes lligades a les persones individualment i al seu desenvolupament personal, en les quals destaca el component emocional, i altres referides als seus col·lectius o grups socials, d'entre les quals destaquen les que fan referència a l'entorn econòmic, social i cultural de l'entorn familiar de l'alumnat

També hi ha mecanismes socials relacionats amb diferents nivells de desenvolupament econòmic i social que generen desigualtats. En algunes institucions culturals i escolars existeixen estructures organitzatives que poden perpetuar i consolidar aquests mecanismes de selecció i marginació; i, fins i tot, es donen sistemes socials que conviuen amb la violència, a vegades institucional. En aquest marc és especialment preocupant la concentració de marginació social en barris determinats que afecta les possibilitats de les escoles de la zona.

La diversitat cultural (amb manifestació en hàbits, costums, creences, llengües...) està transformant el teixit social establert, i aquest canvi és molt més ràpid que el ritme d'adaptació de les institucions i contextos socials tradicionals o establerts. Cal encertar un model de societat que es configuri en una identitat pròpia i que reculli i respecti la diversitat intercultural de l'origen dels seus membres sense renunciar a mantenir-se com a poble. Quan s'ignoren els orígens culturals, ètnics o religiosos, s'acostuma a ignorar el respecte de les minories i aquestes, abans o després, esclaten, com hem pogut comprovar en països no molt llunyans al nostre, en onades de violència impulsades per la marginació i per la manca d'integració social i cultural. En una societat que pregoni la llibertat i prediqui la fraternitat, però que no practiqui la igualtat (ni d'oportunitats, ni de drets, ni de deures) per a tots els seus ciutadans, es pot anar acumulant odi i humiliació entre aquells que en són marginats.

Els mitjans de comunicació, i pel que fa a la infància i l'adolescència els "videojocs", tenen una important responsabilitat i cal que afavoreixin l'educació en valors i el desenvolupament d'aptituds intel·lectuals i d'actituds morals, ètiques i afectives. Cal, per tant, rebutjar i fer front a aquells que generen i ensinistren comportaments i actituds d'agressivitat, insolidaritat i menyspreu respecte a les persones i les coses.

3.2. L'escola: espai i temps COMÚ de convivència social

L'escola és la institució més comuna i més pròpia dels infants, dels joves i dels adolescents i, per tant, l'escenari i el moment, l'espai i el temps més recurrents a l'hora de parlar com a col·lectiu de la seva actuació personal i social.

Quan el ciutadà entra a l'escola o a l'institut és converteix en alumne. La funció del centre educatiu és rebre'l amb tot el que porta a la "motxilla", amb els seus valors i contravalors, amb l'actitud de rebel·lia pròpia de la seva edat, amb les seves fortaleses i capacitats psíquiques, amb el seu desenvolupament personal i emocional. La funció del centre educatiu és col·laborar d'una manera específica i sistemàtica a la socialització i la integració de tots i totes. I és en aquest moment i procés de la seva vida quan l'escola ha de treballar, no per fer-los iguals, sinó diferents, o sigui, persones en el sentit més integral de la paraula, que inclou la part més individual i social, tot aconseguint disminuir les diferències socials que perjudiquin la seva incorporació a la societat.

No és, doncs, estrany que es doni un cert paral·lelisme entre la conducta cívica del ciutadà i la conducta escolar de l'alumne. I, dissortadament, moltes de les conductes d'inadaptació escolar van juntes a alumnes que, com a ciutadans, responen a unes determinades condicions de marginació social o situació econòmica i d'altres semblants.

La vinculació **del fracàs escolar, entès com a inadaptació i manca de rendiments acadèmics adequats**, amb determinats grups socials és un escull important per a la convivència. L'arribada notable en poc temps d'alumnes immigrants al sistema educatiu ha afegit, no només un increment quantitatiu, sinó un augment de variables qualitatives bàsicament diferents i noves en el sistema. Aquesta incorporació encara no ha estat suficientment acompanyada dels corresponents recursos per donar resposta educativa, ni de canvis en la mentalitat i en la manera d'organitzar el centre educatiu per respondre, no solament a les necessitats específiques dels nouvinguts, sinó també a les repercussions que la seva presència i atenció educativa han ocasionat en la resta dels companys i en l'organització que els acull. Com hem dit anteriorment, cal transformar aquesta arribada en una oportunitat per a l'educació en la convivència.

El centre educatiu forma part d'aquesta societat com a finestra i com a mirall, com a regeneradora de noves expectatives personals i reparadora de febleses i mancances. El centre educatiu no pot, però, fer de "depuradora social". És per això que es parla de

la dimensió social de l'educació i, des de fa uns quants anys, de treball educatiu en l'entorn en què els centres escolars tenen la seva participació.

3.3. La imatge social dels centres educatius

L'educació i l'escola són al centre dels interessos dels ciutadans: dels alumnes com a usuaris, consumidors, beneficiaris, destinataris i subjectes actius; de molts, com a pares dels actuals alumnes; i de tots els ciutadans adults, com a exalumnes i dipositaris d'experiències personals. No és estrany que tant l'educació com l'escola siguin un dels temes més noticiables a la nostra societat. Els mitjans de comunicació en general, i la pantalla de televisió i les planes dels diaris en particular, actuen a vegades com a "casa dels miralls", on una única, objectiva i certa realitat es desfigura, s'engrandeix o s'oculta. Davant d'això, ens trobem, per exemple, que nombrosos estudis i informes confirmen que en els últims anys **no ha augment la violència escolar** entre iguals.

En els últims temps s'ha produït un **increment de la consciència social** sobre situacions d'injustícia i violència que ja existien, però que s'acceptaven socialment. És per això que hi ha una part positiva en l'increment en els últims anys de **l'interès social pel problema de la violència als centres educatius i, sobretot, en la recerca de solucions per tal que l'escola sigui un lloc on els infants i els adolescents puguin desenvolupar-se en plenitud**. Aquest interès es manifesta de maneres diferents i en àmbits diversos: com a notícia freqüent en els mitjans de comunicació; com a tema d'investigació en universitats i diferents associacions científiques i professionals; com a contingut de simposis, congressos i jornades de treball; com a argument d'edicions de publicacions especialitzades; com a objecte de dedicació de diferents organitzacions humanitàries; o, com en el cas del nostre consell, com a motiu d'estudi, preocupació i reflexió.

Per una altra part, la proposició i la derogació de les **successives lleis educatives** transfereix a la societat en el seu conjunt i a la comunitat educativa una certa visió negativa sobre les raons amb què el debat polític intenta justificar-les i superar les mancances de l'actual sistema educatiu. Aquesta situació sovint crea rebuig i desconfiança en els centres educatius i en la xarxa que els dona suport. Amb la reiterada insistència amb què es presenta el "fracàs escolar" com a causa o justificació d'aquests canvis, sembla que s'hagi de reconèixer el "fracàs" de la llei anterior o dels que no van saber elaborar-la.

La violència, la competitivitat, l'individualisme i moltes de les manifestacions i causes a què hem fet referència abans, i que estan presents en la nostra cultura actual, no sempre es combaten i s'eduquen adequadament des dels mitjans de comunicació, sobretot des de la televisió. Davant d'aquesta realitat, proposem la creació i l'exigència de compliment d'un **codi deontològic** en el tractament social en els mitjans de comunicació de tot el que fa referència als menors, dintre o fora de l'àmbit escolar.

La influència, tant positiva com negativa dels models i referents, és bidireccional: dels centres educatius a la societat i de la societat als centres educatius; però amb la diferència que a la societat es manifesta en molts àmbits, indrets i escenaris diferents, mentre que el centre educatiu és només un d'aquests escenaris, en el qual l'alumnat hi passa només una part proporcionalment menor del seu temps.

Tot i que els comportaments es conformen dintre i fora del marc escolar, en reproduir-se al centre educatiu són presentats com si les causes que els provoquen i les solucions que demanen només tinguessin un únic responsable: l'escola o el sistema educatiu en el seu conjunt. L'educació no és un fenomen exclusivament escolar, per molt important que sigui.

3.4. Possibilitats, propostes i compromisos

En proposar solucions, cal tenir present la complexitat i la interrelació de les causes i, ensems, que no hi ha una sola solució. En qualsevol cas, haurem de definir les causes i, sense tractar de buscar culpables, encetar el camí de les solucions més adequades a cadascuna d'elles.

- En relació amb les causes de tipus **social, econòmic i polític**, cal tenir en compte tots els elements que intervenen en la convivència (econòmics, socials, religiosos, lingüístics, culturals, etc.) i els valors, les opinions i les emocions d'aquells que estan en conflicte.
- A l'àmbit de la **societat en general**, molts dels conflictes que existeixen no es manifesten en les relacions entre les persones, sinó entre els diferents rols o papers que es representen a l'escenari social. L'actuació dels polítics en la interpretació del seu paper hauria de servir de model i donar exemple als ciutadans. Però, al contrari, no és excepcional comprovar que provoquen enfrontaments i tensions i, fins i tot, amb el seu discurs ajuden a propiciar la fractura social. La solució d'aquests conflictes s'hauria de buscar pel camí del diàleg, que és l'expressió de la democràcia, sobretot entre aquells que, en assumir per delegació el paper de portaveus dels ciutadans, estan cridats a representar-los en les institucions i fòrums públics i, allí, afavorir el consens i el diàleg fins a trobar les solucions pertinents.
- En l'**àmbit estrictament social**, les persones, com a individus i com a grup social, tendeixen a actuar d'acord amb les normes i referents de la cultura més significativa del context. Des d'aquesta cultura, s'hauria de deixar de jutjar i valorar com a "anormals", i fins i tot com a "rars", determinades conductes, hàbits o costums pel fet de no seguir les pautes de la majoria o, simplement, per tractar-se d'actuacions derivades de les cultures minoritàries. Ser conscients que els altres

també poden percebre les nostres actuacions com a “rars” i “anormals” ens hauria d'ajudar a trobar el camí de l'acceptació mútua.

- En relació amb la **integració social**, des del centre educatiu hem de conèixer, valorar i acceptar com si fossin nostres les diferències culturals, ètniques o religioses i els valors, les opinions i les emocions de totes les persones que configuren el nostre context. Però, a la vegada, hem d'estar oberts a promoure i facilitar la integració d'aquestes diferències en un tot que sigui (i que serà *de facto*) **el resultat d'una nova identitat enriquida** per les aportacions interculturals i diverses en el seu origen, però definitòries de la nova i única identitat polifacètica i comuna. Això no implica uniformitat, sinó que la diversitat s'ha de mantenir i acceptar com a signe dels orígens culturals de les persones que formen part d'aquesta societat
- En la **relació de les famílies i l'escola** s'han de establir les estratègies i actuacions perquè, a través d'una comunicació constant i oberta, es creï i es mantingui el clima de confiança mútua i sincera, fugint d'actituds defensives o de culpabilització recíproca.
- Quan pares i mestres presentem **l'esforç, el compromís, l'interès, la il·lusió i el treball escolar** com el camí més idoni i curt per a una vida professional pròspera, motivem els fills i alumnes vinculant les seves expectatives i èxit personal a una bona adquisició dels aprenentatges escolars. Però la relació entre treball escolar i recompensa laboral i econòmica posterior no sempre van paral·lels. Sense negar les expectatives de futur, s'hauria d'estimular els alumnes a partir de les finalitats de l'ensenyament obligatori que per si mateixes ofereixen prou motivacions i raons de tipus personal i social per justificar i incentivar la seva dedicació actual. A més a més, caldria objectivar aquestes expectatives de futur en funció de l'estudi i del treball estrictament escolars i ajudar que els estudiants trobin sentit i significat a tot el que fan al centre educatiu, si més no en funció del propi i actual desenvolupament personal. Finalment, és evident que certs continguts curriculars i determinats aspectes de la formació només es poden assolir a l'escola o, si més no, presenten al llarg de l'escolarització el seu moment maduratiu òptim.
- La solució a conductes agressives i violentes **en el marc escolar** no la trobarem amb l'exclusió o l'expulsió de l'alumnat. Cal avançar en la creació d'escenaris de cooperació i creació comunes, on es posi en joc la pròpia individualitat i la identitat cultural en interacció amb la dels altres; **on** s'hagi d'actuar a partir de les característiques i els dèficits cognitius, emocionals i conductuals; on es presentin com a models infants i joves moguts per horitzons i utopies accessibles; on hagin de posar-se en joc actuacions basades en els referents culturals més comuns, intentant en tot moment integrar les diferències com quelcom assumible per tots i no pas com si es tractés d'assimilar un cos estrany.

- L'exemple de **convivència i confiança mútua** s'ha d'ampliar a tots els adults, professorat, personal d'administració i serveis i pares i mares d'alumnes, com també als òrgans de l'administració i els diferents professionals que des de dintre o fora del sistema educatiu col·laboren en la consecució de les seves finalitats. La convivència, com qualsevol altra actuació dels nostres alumnes i fills, ha estat i és objecte d'aprenentatge i de mestratge, sobretot per part de l'actuació exemplar dels membres de la comunitat educativa.
- El **canvis reiterats de sistema educatiu**, amb repercussions tant en el currículum com en l'orientació i els criteris d'avaluació i en l'oferta de sortides professionals, incideixen negativament en el crèdit social del sistema mateix i en l'eficàcia dels esforços d'ensenyament i d'aprenentatge. És necessari que els qui ostenten el mandat dels ciutadans arribin al **consens i pacte** en l'establiment d'uns principis mínims, a l'**acord** en els criteris normatius generals i al **compromís** en el respecte a l'autonomia en les pràctiques educatives i organitzatives dels centres. Els centres han de gaudir del grau d'autonomia suficient per poder adequar el seu projecte a les necessitats del context on es generen les actuacions, els hàbits i les actituds de violència i convivència. L'autonomia i la dependència orgànica i de gestió hauria d'establir-se en funció d'una escala clarament definida, on els centres escolars disposessin del més alt grau d'autonomia davant la dependència dels poders estatals i autonòmics.

Annex. Prevenció i tractament del conflicte

El tractament del conflicte, la manera de solucionar-lo, és fonamental per a la convivència, ja que **el conflicte és natural** a les organitzacions i en la convivència. Efectivament, no ens pot espantar que tinguem criteris i visions diferents de les coses, fins i tot interessos no sempre coincidents. Això forma part de la naturalesa de la diversitat de persones del centre. El que importa, per tant, no és l'existència del conflicte, sinó la rapidesa i la normalitat amb què es solucioni en benefici de tothom.

La convivència comporta molts aspectes satisfactoris i ens fa créixer com a persones i com a institucions. Conviure, però, significa moments d'una bona entesa i també moments de diferències i de problemes. Cal assumir, per tant, que una institució tan complexa com un centre escolar inevitablement tindrà conflictes. És a dir, el conflicte és natural i cal afrontar-lo sense dramatismes i encertadament.

Així, doncs, allò que fonamentalment diferencia un centre d'un altre no és pas l'existència de conflictes, sinó la manera com el centre els resol. No cal dir que aquesta característica institucional també la podem aplicar al professorat –n'hi ha que té més capacitat de resoldre problemes que un altre– i al mateix alumnat, més actiu o més passiu en les solucions, o a les famílies. Òbviament, resoldre bé els seus conflictes és un indicador de qualitat del centre educatiu. I veurem posteriorment que resoldre bé no vol dir solament utilitzar mitjans adequats. Cal, a més, actuar en el moment oportú, ja que els conflictes no són realitats estàtiques i, si no es solucionen ràpidament, escalen, és a dir, s'agreuken. Escalar vol dir que al conflicte inicial s'hi sumen progressivament pèrdues de confiança, malentesos, intervenció d'altres persones, etc. Llavors, el conflicte es fa més gran i sobretot més complex. Hi ha nombrosos adjectius al conflicte inicial substantiu.

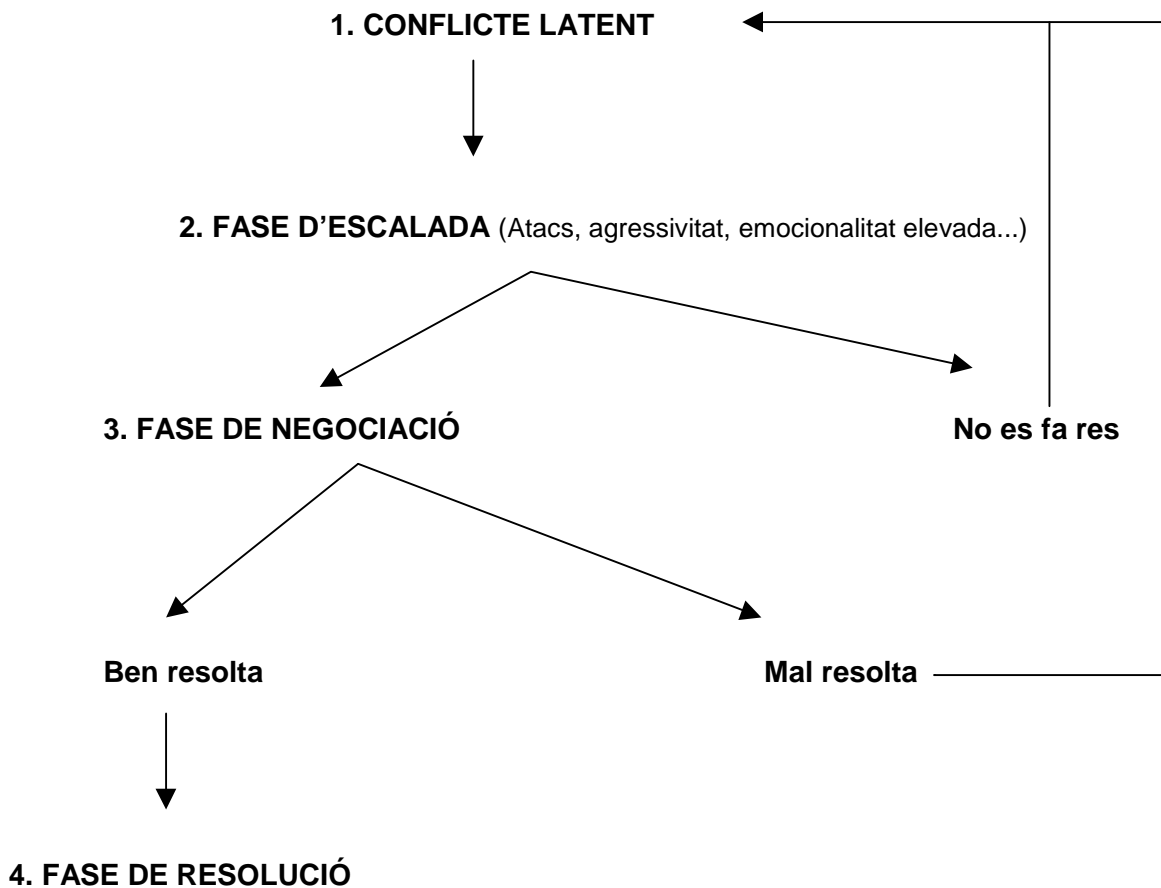
Una proposta d'actuació basada en les fases dels conflictes

L'estudi de les organitzacions ens ha aportat el coneixement que els conflictes són processos dinàmics i que tenen evolucions pròpies i diferenciades. No hi ha conflictes idèntics encara que alguns tenen aspectes en comú. Un conflicte no solament té una part de contingut específic, sinó que hi ha implicada tota la variabilitat emocional de les persones que en formen part i amb cadascun dels seus contextos.

D'una manera genèrica es resumeix al quadre número 1. L'exemplificació es concreta en la resolució de conflictes on intervé l'alumnat, però es pot fer extensiva a quan hi intervenen altres parts.

QUADRE 1. EVOLUCIÓ DEL CONFLICTE. PROGRESSIÓ DEL CONFLICTE I DINÀMICA CÍCLICA SI NO ES RESOL

Cal destacar quatre moments del conflicte que necessiten actuacions específiques.

Fem esment de la necessitat que els centres educatius per millorar la convivència actuïn amb visió general de l'evolució dels conflictes i fent un seguiment específic segons el que correspon a cada fase.

A) Prevenció del conflicte

El centre educatiu que intenti solucionar els conflictes que van sorgint sense reflexionar sobre les causes que els originen fomenta involuntàriament la reiteració dels problemes. És a dir, intentar resoldre els conflictes sense actuar en les causes personals, emocionals i organitzatives, comporta que d'una manera habitual es repeteixin una vegada i una altra. La reiteració del conflicte augmenta progressivament la manca de confiança entre les parts i, per tant, hi ha més possibilitats que es

reproduïen. Cal estar atents no solament a donar resposta als problemes que sorgeixen, sinó també a actuar per proveir de recursos organitzatius el centre per tal d'evitar l'escalada continuada de conflictes entre les diverses persones i estaments de la comunitat educativa.

Cal actuar en totes les qüestions relacionades amb allò que fa que els conflictes no escalin. Per exemple: comprensió, comunicació oberta, expressió d'emocions i sentiments, habilitats del pensament, procediments alternatius de resolució de conflictes, participació, convivència pacífica i mediació entre alumnes. I això és fa tant amb referència a l'educació de l'alumnat com en la formació del professorat i en les escoles de pares.

El conflicte sorgeix de diverses situacions que impliquen solucions diferents. Cal actuar en les causes. Per tant, en els centres els orígens dels conflictes són diversos. Aquesta realitat comporta que els centres que resolen efectivament els conflictes saben que encara que es manifestin en forma de trencament d'una norma, l'origen el trobem en qüestions comunes a totes les organitzacions: interessos oposats entre dues o varies persones o entre diversos col·lectius (a vegades no es manifesta com a oposició, però tenen interessos diferents que s'expressen d'una manera més o menys efectiva), o, per exemple, que hi hagi una lluita per exercir el poder, o que les pròpies estructures incitin a la violència perquè exclouen una part de l'alumnat o del professorat o dels pares i mares dels alumnes o del personal del centre, o en forma d'invasió o falta de respecte d'un rol determinat, o per no cobrir amb recursos les expectatives que es tenen, etc.

B) Fase de confrontació. Gestió de la crisi

Els conflictes escalen i hi ha confrontacions molt directes. Cal preveure com s'abordaran aquests moments d'agressió i de victimització, de malentesos, d'emocions inadequades i explosives. El centre ha de tenir procediments clars per afrontar d'una manera coherent les crisis de convivència que es generin.

Hem de passar d'un model reactiu a un model proactiu. La convivència no ha de ser imposada, sinó que ha d'impregnar-se en el fer de cada dia i en el desenvolupament de totes les activitats. Fins ara teníem un model de convivència en què la norma i, per tant, la disciplina i la sanció si es trenca, són els referents en la solució dels conflictes. Cal anar més enllà si volem implicació, creixement i conciliació, que són necessaris si parlem de convivència.

El centre actua d'una manera proactiva. En el marc escolar s'han d'afavorir espais, escenaris i situacions per convida junts. D'altra banda, el centre educatiu ha de tenir clar que no es pot inhibir del conflicte en tota la dimensió personal i emocional dels que hi participen i que, a més, ha d'analitzar el propi comportament com a organització,

perquè s'ha de resoldre en el context, amb els agents que l'han creat i definint-ne bé les causes.

Calen procediments clars per a tots i totes, i estar preparats i educats emocionalment per respondre adequadament en els moments de les explosions dels conflictes. Cal recordar que moltes vegades quan no es resolen bé les situacions d'escalada de conflicte creixen els malentesos i les distàncies entre les persones. Només coneixent-nos a nosaltres i entenent les emocions dels altres podem preparar-nos per respondre adequadament a les crisis.

C) Fase de negociació. Mediació

És clar que les bones solucions es donen si els processos de resolució són coherents, clars, participatius, si tenen en compte les parts i les seves emocions, el seu pensament, com també si hi dediquem temps i espais adequats.

Al conflicte sempre hi ha parts. És per això que cal fomentar la participació en la resolució dels problemes de convivència. Habitualment es relaciona el conflicte a una situació de desajustament entre una conducta i una norma, sense reflexionar sobre la part personal o emocional ni tenir en compte si la norma mateixa no és adequada.

Quan en la convivència apareix el conflicte, cal sempre analitzar-lo com a parts que entren en confrontació i, per tant, en les propostes de solucions també totes les parts han de ser-ne protagonistes. Per millorar la convivència cal que en el plantejament de drets i deures i de procediments de resolució de conflictes hi hagi presència de totes les parts. També és important la participació en els processos de recerca de solucions i, finalment, en l'aplicació dels acords a què s'arribi.

És especialment rellevant la participació de l'alumnat. En totes les etapes la participació s'ha de tenir present en la programació de les activitats. La implicació dels alumnes en la recerca i en l'execució de solucions dels conflictes és molt important i afavoreix la convivència.

Sovint l'alumnat no és considera implicat en la convivència ni, per tant, en la participació en les solucions als possibles conflictes. És preocupant la poca consciència de responsabilitat de l'alumnat (en el sentit de no sentir-se responsable), com també la poca participació en les solucions als possibles conflictes. L'alumne ha de ser responsable, s'ha d'implicar i ha de respondre del que fa.

Cal també fer esment en aquest context participatiu que la tendència a **la judicialització dels conflictes als centres és un tema molt preocupant**. Les famílies, a vegades, posen denúncies sense ni tan sols parlar-ne amb els tutors o la direcció, quan en la majoria de casos el problema s'hauria de resoldre al centre. Es

busca la confrontació d'entrada. Per exemple, la proliferació de denúncies per "bullying" als estaments judicials representa ara un problema greu de convivència als centres.

Les institucions judicials existeixen per defensar els drets dels ciutadans, però quan es trivialitzen es provoca un fenomen contrari al que es pretén. Quan en un conflicte en què hi ha una visió diferent entre una família i un centre es busca ja des de l'inici la intervenció d'alguna instància externa al centre com la Inspecció educativa o la justícia ordinària, és obvi que implica un trencament de la confiança que fa difícil la convivència i genera emocions negatives. En aquest clima, la convivència se'n ressent.

Els mitjans de comunicació no ajuden gaire a resoldre efectivament els problemes, ja que, en la seva recerca de qüestions que atreguin l'interès públic i aprofitant l'impacte emocional que aquests temes comporten, exploten, a vegades sense cap mirament i generalitzant, sospites, dubtes i recances sobre el sistema educatiu i les escoles.

Cada vegada més s'adopten models alternatius al del judici per a la resolució de conflictes, entre els quals destaca la cultura de la mediació. Apostem clarament per fomentar-ne l'ús i la generalització. Cal potenciar la negociació, la mediació, l'arbitratge i la conciliació perquè resultin més eficaços a mig termini, ja que, com que fomenten la implicació de les parts, hi ha moltes més possibilitats d'evitar les reiteracions i de resoldre els conflictes d'una manera consistent.

Especialment la mediació entre els alumnes ens sembla un programa que cal potenciar ja que té totes les característiques que demanem a una bona convivència. Les parts interactuen, expressen les emocions, busquen solucions i arriben a acords. És un bon mètode de resolució i una bona escola d'aprenentatge.

D) Fase de solucions

Si tenim mitjans alternatius de resolució de conflictes haurem de veure que els acords necessiten cura i seguiment. Els bons acords han de conciliar les parts, han de rehabilitar les víctimes i, per tant, els agressors han d'assumir les responsabilitats, han de reconstruir la convivència. És tan important el seguiment dels acords com el procés per arribar-hi.

Els conflictes i la seva solució no són iguals en un centre que afavoreix la convivència, perquè les persones no som iguals. Les solucions millors per a la convivència són aquelles que responen més adequadament a les necessitats i les relacions entre les persones. El coneixement de les diferències i el reconeixement entès com a acceptació afavoreix la convivència i trenca els estereotips, per la qual cosa és un element imprescindible per a la resolució de conflictes. Tot conflicte de convivència té causes, entre altres, en el sistema emocional de l'alumnat i totes les

solucions impliquen emocionalment l'alumnat. És per això que la personalització és imprescindible.

Ens sembla que les solucions han de tenir les tres R que va definir el pensador Galtung:

R de Reconciliació. Sempre que hi ha un conflicte, i sobretot quan ha escalat, aquest té conseqüències emocionals més o menys importants. Cal, per tant, plantejar-se la reconciliació com un element necessari en la solució per tal que realment la convivència basada en la confiança mútua quedi restablerta.

R de Rehabilitació. Tant com sigui possible, les persones que han intervingut en un conflicte han d'assumir que si han produït danys a un altre d'alguna manera han de rehabilitar-lo. Pel que fa a qüestions físiques com trencar un objecte material és fàcil de concretar, però és més difícil concretar-ho quan el dany està lligat a la persona i afecta la seva autoestima.

R de Resolució. Precisem la nostra atenció en el fet que posem les mesures per tal que el conflicte no torni a escalar. Aquesta fase s'uneix al concepte de prevenció davant del conflicte.

L'escola és una institució educativa, per tant en la solució del conflicte TOTS HI GUANYEM. La convivència és una finalitat i alhora un mitjà per a la institució educativa. És per això que no és una solució definitiva als problemes de convivència que hi hagi una part guanyadora i una part perdedora o, fins i tot, que hi hagi una part que cregui que és perdedora. La convivència vol empatia entre les parts i saber veure que les imposicions sense cap més element provoquen rebel·lies a la pràctica en futurs propers.

Aclarir els papers de la família i l'escola en la solució dels conflictes, en el sentit de coresponsabilitat, ajudaria a la convivència. El professorat i les famílies han de col·laborar i aportar solucions conjuntes. Conviure vol dir també entendre's, i en qualsevol cas implica l'acceptació emocional dels altres.

Finalment volem insistir que **la resolució positiva de conflictes**, com tota la convivència, **és un aprenentatge**, on cal saber què s'ha de fer i compartir uns valors comuns de voler la convivència rica i plena. Però l'aprenentatge implica sempre un entrenament. A resoldre bé els conflictes se n'apren i l'escola també n'ha d'aprendre.